

บทที่ 2

การศึกษาอิสลามในสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

2.1. ความสำคัญของการศึกษาอิสลาม

อิสลามเป็นศาสนาแห่งความรู้และแสงสว่าง มิใช่ศาสนาแห่งความโง่เขลาและมีมม (al-Ibrāshiy : 2521:12) ศาสนาอิสลามจึงได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาเป็นอย่างยิ่งโดยได้ยกระดับการศึกษาอยู่ในระดับต้นๆ ซึ่งโดยธรรมชาติของมนุษย์แล้ว จะไม่สามารถที่จะดำรงชีวิตอย่างมีความสุขได้ถ้าไม่มีการศึกษา เพราะการศึกษานั้นเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ที่จะนำมาซึ่งความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า ผู้วิจัยจะนำเสนอความสำคัญของการศึกษาในอิสลามเป็นข้อๆ ดังนี้

2.1.1. การศึกษาอิสลามเป็นสิ่งจำเป็น(ฟัรฎู)สำหรับมุสลิมทุกคน

การศึกษาอิสลามเป็นสิ่งจำเป็น(ฟัรฎู)ที่มุสลิมทุกคน ต้องให้ความสำคัญและให้ความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ไม่ว่าเขานั้นจะยังเป็นเด็ก หรือแก่ชราแล้วก็ตาม ดังหะดีษที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้มีวจนะไว้ว่า

((طلب العلم فريضة على كل مسلم))

(رواه ابن ماجه 1975 : 224)

ความว่า “ การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็น(ฟัรฎู) สำหรับมุสลิมทุกคน”

(บันทึกโดย Ibn Mājah 1975: 224)

อิสลามกับการศึกษา เป็นสิ่งควบคู่กันไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ เพราะสาร(วะหฺยฺ)ฉบับแรกที่ถูกประทานลงมายังท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นั้น ล้วนแล้วได้ตระหนักในเรื่องของการศึกษา การอ่าน การเขียน เพราะการอ่านการเขียน เป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่ความรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเอง สังคม และประชาชาติ ดังนั้น การศึกษาในอิสลามจึงเป็นสิ่งฟัรฎู

(บังคับ) เพราะมันเป็นหน้าที่อันแรกและเป็นวิธีการที่ดีที่สุด ที่ทำให้โลกและประชาชาติ เจริญก้าวหน้า ดังอายะฮ์อัลกุรอานที่ว่า

﴿أَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝ أقرأ وَرَبُّكَ
الْأَكْرَمُ ۝ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝﴾
(العلق: 1-5)

ความว่า “จงอ่าน ด้วยพระนามแห่งพระเจ้าของเจ้าผู้ทรงบังเกิด
ทรงบังเกิดมนุษย์จากก้อนเลือด จงอ่านเถิด และพระเจ้าของเจ้า
นั้นผู้ทรงใจบุญยิ่ง ผู้ทรงสอนการใช้ปากกา ผู้ทรงสอนมนุษย์ใน
สิ่งที่เขาไม่รู้”

(อัลอะลัก : 1-5)

การศึกษาจึงเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับทุกสิ่งทุกอย่าง มนุษย์ทุกคนถูกกำเนิดมาซึ่งบนโลก
นี้ เพื่อจุดมุ่งหมายหลักที่สำคัญคือ การเป็นบ่าวที่ดีต่อพระองค์อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ว่า

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ۝﴾

(الذاريات: 56)

ความว่า “และข้ามิได้สร้างจinn และมนุษย์เพื่ออื่นใด เว้นแต่เพื่อ
เคารพภักดีต่อข้า”

(อซซารียาต : 56)

มุสลิมที่จะเป็นบ่าวที่เคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ ได้นั้น จะต้องเริ่มต้นด้วยการศึกษา
ก่อน เพราะแท้จริงแล้วฐานะของความรู้ในอิสลามจะต้องมาก่อนการพูดและการปฏิบัติ(อ้มัล) และมา
ก่อนสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น เพราะคนที่ปฏิบัติโดยปราศจากความรู้ ถือเป็นสิ่งโมฆะ(ไม่ยอมรับ ณ ที่อัลลอ
ฮ์) ถ้าเราสังเกต จากอายะฮ์อัลกุรอานตอนหนึ่ง ซึ่งอัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงสั่งให้ผู้ที่ประสงค์จะขออุก
โทษนั้น ให้พวกเขาทำความรู้จักพระองค์เสียก่อน ให้รู้ว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งก็

หมายความว่า การที่จะรู้จักว่าอัลลอฮ์ คือพระเจ้า และไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระองค์นั้น จะต้องเริ่มด้วยการศึกษาค้นคว้า หากความรู้ ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ﴾

(محمد : 19)

ความว่า “ฉะนั้นพึงรู้เถิดว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์และจงขออภัยโทษต่อความผิดเพื่อตัวเจ้าและเพื่อบรรดาผู้ศรัทธาหญิงและอัลลอฮ์ทรงรู้ดียิ่งถึงพฤติกรรมของพวกเจ้าและที่พำนักของพวกเจ้า”

(มุฮัมมัด :19)

ท่าน al-Bukhariy ได้เขียนในหนังสือ Jami‘ al-Sahih “ หัวข้อ ความรู้ ต้องมาก่อนการพูด และการปฏิบัติ” ท่าน อิบน์ อัลมุญีร ได้กล่าวว่า “ ท่านต้องการ ณ ที่นี้ คือ ความรู้คือเงื่อนไขของการพูดและการปฏิบัติ(อัมล)....”(Yūsof al-Qaradāwiy 1997:17)

การศึกษาจึงถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมุสลิมทุกคน เพราะความต้องการของมนุษย์ต่อความรู้นั้นมีมากกว่าความต้องการของพวกเขาต่อสิ่งอื่นใดเสียอีก

ท่านอิมาม Ahmad Ibn Hanbal ได้กล่าวถึงความสำคัญของความรู้ว่า “ความต้องการของมนุษย์ต่อความรู้นั้น มากกว่าความต้องการของพวกเขาต่ออาหารและเครื่องดื่มเสียอีก เพราะความต้องการต่ออาหารเครื่องดื่มนั้นมีช่วงหนึ่งครั้งหรือสองครั้งต่อวันเท่านั้น แต่ความต้องการต่อความรู้นั้นจะมีในทุกๆลมหายใจของเขา” (Saiyid Hasan al-Afāniy 1997 : 1/149)

ความรู้ในเรื่องศาสนา ถือเป็นความรู้ที่สำคัญที่สุด ที่จะนำไปสู่การเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ เพื่อความผาสุกทั้งโลกนี้และโลกหน้า

ท่าน Yūsof al-Qaradāwiy ได้กล่าวถึงความสำคัญของความรู้อิสลามว่า “ไม่เป็นที่สงสัยอีกเลยว่า ความรู้ที่สำคัญที่สุดนั้นคือ ความรู้ศาสนา ซึ่งด้วยความรู้นี้มนุษย์สามารถรู้จักตัวของเขา และรู้จักพระเจ้าของเขา และจะได้รับทางนำสู่เป้าหมายชีวิตของเขา และค้นพบหนทางของเขา และรู้ในสิ่งที่ควรและไม่ควรสำหรับตัวเขา และหลังจากนั้นทุกๆความรู้จะค้นพบความจริงที่จะนำ

มนุษย์ไปสู่ความจริง หรือทำให้พวกเขานั้นอยู่ใกล้กับความดี หรือทำให้พวกเขาได้มาซึ่งผลประโยชน์ต่างๆ หรือทำให้พวกเขานั้นห่างไกลจากสิ่งเลวร้าย” (Yūsuf al-Qaradāwiy 1997)

ฉะนั้น การศึกษาหาความรู้ เป็นสิ่งฟัรฎู ที่มุสลิมทุกคนต้องยึดปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และความรู้ที่สำคัญที่สุดที่มุสลิมทุกคนจะต้องทำการศึกษาคือ ความรู้ศาสนา เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

2.1.2. การศึกษาอิสลาม เป็นคุณลักษณะของการศรัทธา

ความรู้กับความศรัทธาเป็นคุณลักษณะควบคู่กันที่ไม่สามารถแยกแยะออกจากกันได้ อายะฮฺใดก็ตาม เมื่อได้กล่าวถึงความรู้ ก็จะกล่าวถึงการศึกษาร่วมๆกัน เพราะแท้จริงแล้วหลักศรัทธาในศาสนาอิสลาม ขึ้นอยู่กับการศึกษาเรียนรู้ไม่ใช่ด้วยการยอมรับเสมือนคนตาบอด อัลลอฮฺได้ตรัสไว้ว่า

﴿ فَأَعْلَمَ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ﴾

(19: محمد)

ความว่า “ฉะนั้นพึงรู้เถิดว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮฺ”

(มุฮัมมัด : 19)

ความรู้ที่แท้จริงนั้นจะนำมาซึ่งความศรัทธา และเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความศรัทธาของแต่ละคน เพราะผู้รู้ คือ ผู้ที่มีความศรัทธาต่อสัจธรรม นอบน้อมถ่อมตน และดำรงซึ่งแนวทางอันเที่ยงตรง พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า

﴿ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ

لَهُ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادٍ لِلَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥﴾

(الحج : 5)

ความว่า “และเพื่อบรรดาผู้รู้จะตระหนักรู้ว่า แท้จริงอัลกุรอานนั้นคือสัจธรรมจากพระเจ้าของเจ้า เพื่อพวกเขาจะได้ศรัทธาต่อมัน (อัลกุรอาน) แล้วจิตใจของพวกเขาจะได้นอบน้อมต่อมัน

(อัลกุรอาน) และแท้จริงอัลลอฮ์ทรงเป็นผู้ชี้แนะบรรดาผู้ศรัทธาสู่แนวทางอันเที่ยงตรง”

(อัลหัจญ์ : 5)

อีกอายะฮ์หนึ่งซึ่งพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِئْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ
الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿59﴾﴾

(الروم : 59)

ความว่า “และบรรดาผู้มีความรู้และศรัทธา กล่าว (ตอบโต้พวกเขา) ว่า โดยแน่นอน พวกท่านได้พำนักอยู่ตามกำหนดของอัลลอฮ์ จนกระทั่งวันฟื้นคืนชีพ ดังนั้นนี่คือวันฟื้นคืนชีพแต่พวกท่านไม่ยอมเชื่อ”

(อัลรอม :59)

แท้จริงแล้ว ฐานะของความรู้กับความศรัทธานั้น เปรียบเสมือนวิญญูณกับร่างกายของมนุษย์ จำเป็นสำหรับมุสลิมต้องไขว่คว้าศึกษาหาความรู้ที่เลิศที่สุด และมีเกียรติที่สุด และสูงส่งที่สุด ความรู้ที่ทำให้ใกล้ชิดกับพระองค์อัลลอฮ์ คอยปกป้องเจ้าให้อยู่ในความยอมรับเห็นชอบของพระองค์ และคอยห่างไกลตัวเจ้าจากสิ่งอธรรมต่อพระองค์” (Al-Hāzimiyy 2001:79)

ดังนั้น เราไม่สามารถที่จะแยกแยะระหว่างความรู้กับการศรัทธาออกจากกันได้ เพราะความรู้จะนำไปสู่การศรัทธา และปราศจากความรู้ มนุษย์ก็จะเป็นคนที่ไม่รู้(ญาฮิล) และไม่มีศรัทธาในหัวใจของพวกเขา ซึ่งพระองค์อัลลอฮ์ ได้ทรงเคียดเคียดกับคนที่ไม่รู้ และไม่มีการศึกษา นั่นเสมือนปศุสัตว์ และยิ่งไปกว่านั้น พวกเขาจะมีฐานะที่ตกต่ำกว่าปศุสัตว์เสียอีก ดังอัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในอายะฮ์อัลกุรอานว่า

﴿وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ
بِهَا وَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَأُذُنٌ لَا تَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ
بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾﴾

(الأعراف : 179)

ความว่า “และแน่นอนเราได้บังเกิดสำหรับนรก(ญะฮันนัม) ซึ่งมากมายจากฉุน และมนุษย์ โดยที่พวกเขาไม่ใส่ใจซึ่งพวกเขาไม่ใช้มันทำความเข้าใจและพวกเขามีตา ซึ่งพวกเขาไม่ใช้มันมอง และพวกเขามีหู ซึ่งพวกเขาไม่ใช้มันฟังชนเหล่านี้แหละประหนึ่งปศุสัตว์ ไซ้แต่เท่านั้น พวกเขาเป็นผู้หลงผิดยิ่งกว่า ชนเหล่านี้แหละ พวกเขาคือผู้ที่เปลอเรือ”

(อัล-อะอูรอฟ : 179)

2.1.3 การศึกษาอิสลามเป็นปัจจัยสำคัญต่อการยกระดับความประเสริฐและความมีเกียรติของมนุษย์

การศึกษาอิสลามเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้มนุษย์นั้นถูกยกระดับจากความเป็นอยู่ของพวกเขهنือจากผู้ที่มิได้มีการศึกษา เพราะพวกเขานั้นเป็นผู้ที่พระองค์อัลลอฮ์ﷻ ทรงคัดเลือกให้อยู่บนทางนำของพระองค์ และความประสงค์ดีของพระองค์ให้กับพวกเขา ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ว่าจะไว้ว่า

((من يرد الله به خيرا يفقهه في الدين))

(رواه البخاري 1998 : 71)

ความว่า “ผู้ใดที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงประสงค์สิ่งดีๆ แก่เขา พระองค์จะ让他ผู้นั้นรู้จริงในเรื่องของศาสนา”

(บันทึกโดย al-Bukhāriy 1998:71)

ผู้ที่มีความรู้ มีการศึกษา แม้จะเป็นคนมีฐานะต่ำต้อยมาแต่กำเนิด เขาจะได้รับการยกย่องให้เป็นผู้มีเกียรติสูงส่งกว่าผู้ไม่มีการศึกษาอย่างสิ้นเชิง เพราะอิสลามมิได้ถือชาตินิยมหรือเชื้อสายเป็นสำคัญ แต่คำนึงถึงความรู้ และการใช้ความรู้ นั้นเพื่อความดีงามเสียมากกว่า ความรู้คือพื้นฐานของความสำเร็จในชีวิต ดังนั้นคนยากจนจึงสามารถที่จะมีตำแหน่งสูงๆ ในวงราชการในประเทศมุสลิมได้ และด้วยการศึกษานี้เองที่ทำให้ความแตกต่างทางชนชั้นในอิสลามมีน้อยมาก จึงทำให้คนมีโอกาสเท่าเทียมกัน ความยากจนมิได้เป็นอุปสรรคที่จะก้าวไปสู่ตำแหน่งสูงๆ ในโลกอิสลาม เพราะอิสลามเป็น

ศาสนาแห่งประชาชาติไปโดยอย่างแท้จริง มีความเท่าเทียมและความยุติธรรมอย่างสมบูรณ์”(Muhammad ‘Atiyah al-Ibrāshiy 2551:25)

ดังนั้นเมื่อเราสังเกตในคัมภีร์อัลกุรอาน จะเห็นได้ว่าหลายๆอายะฮ์จากอัลกุรอานที่ได้กล่าวถึงความประเสริฐของผู้ที่มีความรู้ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอานว่า

﴿يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ﴾

(المجادلة: 11)

ความว่า “อัลลอฮ์จะทรงยกย่องเทอดเกียรติแก่บรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเขา และบรรดาผู้ได้รับความรู้หลายชั้น”

(อัลมูญาคาดะฮ์ :11)

จากอายะฮ์ข้างต้นนั้น ได้บ่งบอกถึงความประเสริฐของผู้ที่มีการศึกษา ซึ่ง อัลลอฮ์ ﷻ ทรงยกย่องระดับมุอ์มินที่มีความรู้นั้นเหนือกว่าคนมุอ์มินที่ไม่มีความรู้ จากระดับที่สูงกว่านั้นแสดงถึงความประเสริฐที่เหนือกว่า หมายความว่า ผลบุญนั้นย่อมมากกว่า และด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงถูกยกย่องระดับของพวกเขา ซึ่งครอบคลุมทั้งทางโลก และทางธรรมพร้อมๆกัน (al-Bukhāriy 2000: 1/186)

มนุษย์จะไม่มีความแตกต่างอะไรจากสัตว์ ถ้าเขานั้นไม่มีการศึกษาหาความรู้ แต่เขาจะยิ่งแย่ไปกว่าสัตว์เสียอีก เพราะมนุษย์นั้นมีสติปัญญา แต่กลับไม่ใช้สติปัญญาให้เกิดประโยชน์ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานว่า

﴿أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا

كَأَلَانِعْمٍ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا﴾

(الفرقان: 44)

ความว่า “หรือเจ้าจะคิดว่า ส่วนใหญ่ของพวกเขาจะได้ยินหรือหรือใช้สติปัญญา พวกเขามีใช้อื่นใดดอก นอกจากเป็นเช่นปศุสัตว์ ยิ่งไปกว่านั้น พวกเขายังจะหลงทางเสียอีก”

(อัล-ฟุรกออน:44)

แต่ด้วยเพราะการศึกษาอิสลามนี้เอง ทำให้มนุษย์นั้นมีฐานะที่แตกต่างไปจากสัตว์ ซึ่งท่านอิมามหะซัน อัล-บันนาได้กล่าวว่า “ถ้าปราศจากอูละมาอ์(นักปราชญ์)แล้ว มนุษย์ก็จะมีชีวิตอยู่เยี่ยงสัตว์ หมายความว่า ที่พวกเขาข้ามจากกรอบความเป็นสัตว์ไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐนั้นก็ด้วยเพราะความรู้ที่ตนเอง”(Yūsof al-Qaradāwiy , 1997:11)

2.1.4. การศึกษาอิสลามจะนำมาซึ่งความสำเร็จแก่มนุษย์ทั้งทางโลกและทางธรรม

อิสลามได้ส่งเสริมให้มุสลิมทุกคนขอพรต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เพื่อให้เขาได้ใช้ชีวิตอย่างมีความสุข และได้มาซึ่งสิ่งดีงามทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ดังอายะฮ์อัลกุรอานที่ว่า

﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا

عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾

(البقرة: 201)

ความว่า “โอ้พระเจ้าของเรา โปรดประทานให้แก่พวกเรา ซึ่ง สิ่งดีงามในโลกนี้ และสิ่งดีงามในปรโลก และโปรด คຸ້ມครองพวกเราให้พ้นจากลงโทษแห่งไฟนรก ด้วยเถิด”

(อัลบะเกาะเราะหฺ:201)

พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงสั่งให้มนุษย์ขวนขวาย และเตรียมเสบียงเพื่อนำไปยังโลกอาคิเราะฮ์และทรงห้ามไม่ให้พวกเขาหันหลังกลับสิ่งดีงามจากโลกคุณยานี้ด้วย

﴿وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ

مِنَ الدُّنْيَا ﴿٧٧﴾

(القصص: 77)

ความว่า “และจงแสวงหาสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ประทานแก่เจ้าเพื่อปรโลกและอย่าลืมส่วนของเจ้าในโลกนี้”

(อัลเกาะศ็อศ: 77)

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ไม่ได้คิดเพื่อโลกนี้เพียงอย่างเดียว หรือว่าเพื่อศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่ท่านนั้นคิดให้ปฏิบัติเพื่อทั้งสองอย่างควบคู่กันไป โดยไม่ละเลยต่อโลกนี้ หรือ โลกแห่งศาสนา (อาคิเราะฮฺ) (Muhammad ‘Atiyah al-Ibrāshiy 2551: 23)

ดังนั้นอิสลามไม่สนับสนุนให้มนุษย์หมกมุ่นกับการใช้ชีวิตเพื่อโลกอาคิเราะฮฺเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่อิสลามส่งเสริมให้มนุษย์ทุกคนสร้างฐานะ ทำมาหากิน กอบโกยสิ่งดีงามให้กับชีวิต และสร้างความพร้อมเพื่อสามารถใช้ชีวิตอยู่ในโลกคุณชาอย่างมีความสุขด้วยเช่นกัน

เป็นที่ประจักษ์ว่า คนที่จะสามารถอาศัยอยู่บน โลกนี้และโลกหน้าอย่างมีความสุขได้นั้น คือผู้ที่มีความยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ในทุกๆอนุชีวิตของเขา แล้วอัลลอฮฺ จะเป็นผู้ที่กำหนดแนวทางอันดีงามและความสำเร็จให้กับเขา ดังอาเยฮฺจากอัลกุรอาน ได้กล่าวไว้ว่า

﴿ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ۖ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ﴾

(الطلاق: 2-3)

ความว่า “และผู้ใดยำเกรงอัลลอฮฺ พระองค์ก็จะทรงหาทางออกให้แก่เขา และจะทรงประทานปัจจัยยังชีพแก่เขาจากที่ที่เขาไม่ได้คาดคิด”

(อัญ-ฎะลาท : 2-3)

และเป็นที่ประจักษ์อีกครั้งหนึ่งว่า ตัวขับเคลื่อนสำคัญที่จะคอยนำพามนุษย์ให้เกิดความยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺนั้นคือ การศึกษาความรู้อิสลาม ดังอาเยฮฺอัลกุรอาน ได้กล่าวไว้ว่า

﴿ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ﴾

(الفاطر: 28)

ความว่า “แท้จริงบุคคลที่มีความยำเกรงต่ออัลลอฮฺจากบรรดาป่าวของพระองค์คือบรรดาผู้ที่มีความรู้”

(อัลฟาฏีร : 28)

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ชี้แนะมุสลิมทุกคนให้มีการศึกษาแสวงหาความรู้ เพราะ การศึกษาจะนำมาซึ่ง ความขำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ﷻ และความขำเกรงจะนำมาซึ่งความสำเร็จ ได้ทั้งทางโลกและทางธรรม ซึ่งท่านอิมามชาฟีอี¹ ได้กล่าวไว้ว่า

((من أراد الدنيا فعليه بالعلم ومن أراد الآخرة فعليه بالعلم ومن
أرادهما فعليه بالعلم))¹

ความว่า “ ผู้ใดก็ตามที่ปรารถนาโลกนี้เขาต้องมีการศึกษา และ
ผู้ใดที่ปรารถนาโลกหน้าก็ต้องมีการศึกษา และผู้ใดที่ปรารถนา
ทั้งสองอย่างก็ต้องมีการศึกษา”

ถ้านักปราชญ์ถูกให้เลือกเอาระหว่าง ความร่ำรวยทางอำนาจ กับความรู้แล้ว
เขาจะเลือกเอาความรู้ เพราะถ้าเขาเลือกเอาความรู้จะได้มาทั้งอำนาจและความร่ำรวยด้วย
เช่นกัน (Muhammad Atiyah al-Ibrāshiy 2551: 20)

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ให้การสนับสนุนเสาะหาบะฮุของท่านให้มีการศึกษา และ
ลึกซึ้งในวิชาที่ศึกษา ท่านเคยยกย่องเสาะหาบะฮุของท่านที่ได้ศึกษาลึกซึ้งในวิชาเฉพาะ ซึ่งครั้งหนึ่ง
ท่านได้ยกย่อง มุอาซ อิบน์ญะบัล ว่า

((أعلمكم بالحلال والحرام معاذ بن جبل))

(رواه الترمذي 2001: 3790)

“ผู้ที่รอบรู้เกี่ยวกับหะลาล และหะรอมดีที่สุดในหมู่พวกท่านคือ
ท่านมุอาซ บุตร ญะบัล ”

(บันทึกโดย al-Tirmidhiy 2001:3790)

และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เคยกล่าวยกย่องแก่ท่านซัยด์ อิบน์ญาบิตซึ่งท่านเป็นผู้รู้ใน
เรื่องการแบ่งมรดกว่า

¹ al-Nawawiy, n.d. 1/42)

((أفرضكم زيدبن ثابت))

(رواه الترمذي 2001: 3790)

“ผู้รู้เรื่องการแบ่งมรดกมากที่สุดคือ ซัยด บุตร ฆาบิต”

(บันทึกโดย al-Tirmidhiy 2001:3790)

ความรู้เป็นสิ่งอมตะที่จะอยู่ควบคู่กับมนุษย์ตั้งแต่เขายังมีชีวิตบนโลกนี้และเมื่อเขาได้จากโลกนี้ไปยังโลกหน้า ซึ่งเป็นที่กระจางชัดว่า มนุษย์เมื่อได้เสียชีวิตจากไปจากโลกคุณานี้แล้ว แน่แน่นอน เขาจะไม่สามารถพึ่งพา เกียรติยศ ทรัพย์สินเงินทอง และสิ่งต่างๆ ได้นอกจากสิ่งสามอย่าง ดังหะดีษท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้มีวจนะไว้ว่า

((إذا مات ابن آدم انقطع عمله إلا من ثلاث: صدقة جارية أو علم ينتفع به أو ولد صالح يدعو له))

((علم ينتفع به أو ولد صالح يدعو له))

(رواه الترمذي 2001: 660)

ความว่า “เมื่อลูกอาดัมได้เสียชีวิตไป เขาจะถูกทอดทิ้งทุกสิ่งทุกอย่าง นอกจากสิ่งสามอย่าง การบริจาคทาน(ญาริยะฮฺ) ความรู้ที่มีประโยชน์ และลูกศอลิหฺ ที่คอยดูแลให้แก่เขา”

(บันทึกโดย al-Tirmidhiy 2001:660)

2.1.5. การศึกษาหาความรู้ เป็นหนทางหนึ่งเพื่อนำสู่สรรเสริญของอัลลอฮฺ และได้รับความโปรดปรานจากสรรพสิ่งทั้งหลายบนโลกนี้

ความรู้ศาสนาเปรียบเสมือนดวงไฟส่องสว่าง เป็นตัวนำทาง ที่จะนำมนุษย์ไปสู่สัจธรรม สู่ความถูกต้องตามที่พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ทรงประสงค์ ผู้ใดที่ได้ศึกษาหาความรู้ศาสนา ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์ และไม่ใฝ่มุ่งหวังสิ่งตอบแทนใดๆ จากโลกนี้ อัลลอฮฺ ﷻ จะทรงตอบแทนเขาด้วยสรรเสริญ และได้รับความโปรดปรานจากสรรพสิ่งที่อยู่บนโลกนี้ ดังหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้มีวจนะไว้ว่า

((من سلك طريقا يطلب فيه علما سلك الله به طريقا من طرق
الجنة وإن الملائكة لتضع أجنحتها رضا لطالب العلم وإن العالم
ليستغفر له من في السموات ومن في الأرض والحيتان في جوف
الماء وإن فضل العالم على العابد كفضل القمر ليلة البدر على سائر
الكواكب وإن العلماء ورثة الأنبياء وإن الأنبياء لم يورثوا دينارا
ولا درهما ورثوا العلم فمن أخذه أخذ بحظ وافر))

(رواه ابوداود 2000:3643)

ความว่า “ผู้ใดที่ได้เลือกหนทางหนึ่งเพื่อการศึกษาหาความรู้
ศาสนา อัลลอฮ์ จะเลือกหนทางหนึ่งเพื่อนำสู่สวรรค์ และ
บรรดามลาอิกะฮ์ จะนอบน้อมวางปีกของเขาเพื่อเป็นการยอมรับ
ต่อผู้ที่ได้ศึกษาหาความรู้ และนักปราชญ์ พวกเขาจะได้รับการขอ
ดูแกโทษจากพระองค์อัลลอฮ์ โดยสรรพสิ่งที่อยู่บนชั้นฟ้าและ
แผ่นดิน แม้กระทั่งปลาที่อาศัยอยู่ในแม่น้ำ และระหว่างความ
ประเสริฐของนักปราชญ์กับนักบวช เปรียบเสมือนกับพระจันทร์
เต็มดวงกับบรรดาดวงดาวทั้งหลาย และแท้จริงแล้วบรรดา
นักปราชญ์นั้นคือผู้ที่สืบทอดมรดกของบรรดานบี ซึ่งบรรดานบี
นั้นจะไม่สืบทอดมรดกแม้หนึ่งดีนาร์หรือหนึ่งดิรฮัม แต่พวกเขา
จะสืบทอดความรู้ ใครที่สามารถคว้ามาได้ก็เท่ากับว่าเขานั้น
ได้รับส่วนแบ่งอย่างสมบูรณ์”

(บันทึกโดย Abu Daud 2000:3643)

2.2 การจำแนกศาสตร์ในสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

อิสลามเป็นศาสนาที่สมบูรณ์แบบและครอบคลุมในทุกๆด้านของชีวิต ทั้งทางโลก
นี้และโลกหน้า โดยไม่สามารถที่จะแยกแยะออกจากกันได้ ดังนั้นศาสตร์ทุกศาสตร์ถือว่าเป็น
ศาสตร์ของอิสลามโดยทั้งสิ้น

แท้จริงแล้ว ศาสนาอิสลามไม่ได้ละเลยและให้ความสำคัญต่อศาสตร์แห่งโลกอาคิเราะฮ์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่อิสลามให้ความสำคัญกับศาสตร์ทุกศาสตร์ ทั้งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทางโลกและทางศาสนาพร้อมๆกัน ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ

مِنَ الدُّنْيَا﴾

(القصص: 77)

ความว่า “และจงแสวงหาสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ประทานแก่เจ้าเพื่อปรโลกและอย่าลืมส่วนของเจ้าแห่งโลกนี้”

(อัลเกาะศ็อศ: 77)

พระองค์อัลลอฮ์ได้ทรงให้มนุษย์นั้นขอพรต่อพระองค์เพื่อได้มาซึ่งความสุขความสำเร็จทั้งโลกดุนยาและอาคิเราะฮ์พร้อมๆกัน ดังอาเยฮ์ที่ได้ตรัสไว้ว่า

﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا

عَذَابَ النَّارِ﴾

(البقرة: 201)

ความว่า “โอ้พระเจ้าของเรา โปรดประทานให้แก่พวกเรา ซึ่ง สิ่งดีงามในโลกนี้ และสิ่งดีงามในปรโลก และโปรด ค้ำครองพวกเรา ให้พ้นจากลงโทษแห่งไฟนรก ด้วยเถิด”

(อัลบะเกาะเราะฮ์ :201)

ดังนั้นจึงถือได้ว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับมุสลิมทุกคนที่จะต้องให้ความสำคัญ และทำการศึกษาศาสตร์ทางโลกและทางธรรมไปพร้อมๆกัน แต่จะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขอันเดียว คือการมีเจตนาที่อิคลาส(บริสุทธิ์) เพื่ออัลลอฮ์ และไม่ขัดกับบทบัญญัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เพราะถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว จะถือว่าเป็นโมฆะ และจะไม่ถูกตอบรับ ณ ที่อัลลอฮ์ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ﴾

(البينة: 5)

ความว่า “และพวกเขามีได้ถูกบัญชาให้กระทำอื่นใดนอกจากเพื่อเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ เป็นผู้มีเจตนาบริสุทธิ์ในการภักดีต่อพระองค์”

(อัลบัยยีนะฮ์: 5)

หะดีษท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้วางนะไว้ว่า

((من عمل عملا ليس عليه أمرنا فهو رد))

(رواه البخاري 1998 : 2142)

ความว่า “ผู้ใดที่ได้ปฏิบัติมัลที่ไม่ใช่ของฉัน(นบี)แล้ว มัลของเขาที่จะไม่ถูกตอบรับจากอัลลอฮ์”

(บันทึกโดย al-Bukhāriy 1998 :2142)

ดังนั้นมุสลิม จะต้องให้ความสำคัญและทำการศึกษาหาความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลกพร้อมๆกัน เสมือนคำคมที่ว่า

((احرث لديناك كأنك تعيش أبدا ، واعمل لآخرتك كأنك تموت غدا))

(ابن قتية د.ت: 1397/16)

ความว่า “ เจ้าจงแสวงหาโลกของเจ้า เสมือนว่าเจ้านั้นจะมีชีวิตตลอดกาล และเจ้าจงปฏิบัติต่อวันอาคิเราะฮ์ของเจ้า เสมือนว่าเจ้านั้นจะเสียชีวิตในวันพรุ่งนี้”

(รายงานโดย Ibn Qutaibah n.d.:1397/16)

แท้จริงแล้ว ในสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ไม่ได้มีการจำแนกศาสตร์อย่างชัดเจน เพราะทุกๆ ศาสตร์ที่ได้มีการสอนในสมัยนั้นล้วนเป็นศาสตร์ของอิสลามทั้งสิ้น ซึ่งจากการวิเคราะห์ หรือจากการสังเกตบทหะดีษต่างๆ บรรดานักวิชาการ เช่น รอบ เป็น มาลิก ก็ได้พยายามจำแนกศาสตร์ ออกเป็น สอง ประเภท ซึ่งท่านได้เขียนในหนังสือวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของท่านว่า “ตามทัศนะ ของอัลกุรอานแล้ว ที่มาของความรู้และศาสตร์ต่าง ๆ นั้นจะมีอยู่ สองประเภท (1) วะหฺยฺ (2) ประเภท ประสบการณ์ โดยการแสวงหา ความรู้ประเภทแรกนั้น เราจะได้มาจากนบีมุฮัมมัด ﷺ ในขณะที่ ความรู้ประเภทที่สองจะได้มาจากใครก็ได้ (Ahmad Shalaby 1954:48 อ้างถึงใน ดร.อิบราฮีม ณรงค์ รัชชาเขต 2546:12)

2.2.1. ศาสตร์วะหฺยฺ

ศาสตร์วะหฺยฺ คือศาสตร์ที่พระองค์อัลลอฮฺได้ประทานลงมายังท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ โดยผ่านมลาอิกะฮฺญิบรีล ʿعليه السلام เป็นศาสตร์ที่มีคุณสมบัติคงตัว ไม่สามารถที่จะเพิ่มเติมหรือละเลย สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ ศาสตร์ดังกล่าวนี้ คือศาสตร์ที่มาจากอัลกุรอานและอัสนุนนะฮฺ

อัลกุรอาน เป็นศาสตร์วะหฺยฺ ที่อัลลอฮฺ ﷻ ได้ประทานลงมายังท่านนบี ﷺ ดังอา ยะฮฺจากอัลกุรอานที่ได้ตรัสไว้ว่า

﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾ ﴾

(الحجر : 9)

ความว่า “แท้จริงเราได้ให้ข้อตักเตือน (อัลกุรอาน) ลงมา และ แท้จริงเราเป็นผู้รักษามันอย่างแน่นนอน”

(อัล-หิจญูร :9)

ท่านนบี ﷺ ได้ตอบรับการสั่งใช้การอัลลอฮฺ ﷻ ให้มีการเผยแพร่อัลกุรอาน สอน และอ่านให้มนุษย์ได้ฟัง ดังอายะฮฺที่ตรัสไว้ว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿١٧﴾ ﴾

(المائدة: 67)

ความว่า “เราะสูลเอ๋ย ! จงประกาศสิ่งที่ถูกประทานลงมาแก่เจ้า จากพระเจ้าของเจ้า และถ้าเจ้ามิได้ปฏิบัติ เจ้าก็มิได้ประกาศสาร ของพระองค์ และอัลลอฮุนั้นจะทรงคุมกันเจ้าให้พ้นจากมนุษย์ แท้จริงอัลลอฮจะไม่ทรงแนะนำพวกที่ปฏิเสธศรัทธา”

(อัลมาอิดะฮฺ: 67)

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้อบรมสั่งสอนบรรดาเศาะหาบะฮฺของท่านตามหลักสูตร ที่อัลลอฮฺประทานลงมาคือ อัลกุรอาน และบรรดาเศาะหาบะฮฺเองต่างให้ความสำคัญและได้ศึกษาอัล กุรอานและได้ทำการสอนยังผู้อื่นต่อไป (Anas Ahmad Karazūn 2004:70)

อัลสุนนะฮฺเป็นศาสตร์วะหฺยอีกศาสตร์หนึ่งที่อัลลอฮฺ ﷻ ได้ประทานลงมายังท่านน บีมุฮัมมัด ﷺ เพื่อนำไปเผยแผ่ยังมนุษยชาติ และเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติภักดีต่ออัลลอฮฺ ﷻ อย่างถูกต้อง ซึ่งอัลสุนนะฮฺถือเป็นอรรถาธิบายอัลกุรอาน ที่มาขยายความความหมายของอัลกุรอานให้ ชัดเจนมากขึ้น

﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ

وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢﴾

(الجمعة:2)

ความว่า “พระองค์ทรงเป็นผู้แต่งตั้งเราะสูลขึ้นคนหนึ่งในกลุ่มผู้ ไม่รู้จักหนังสือจากพวกเขาเอง เพื่อสาธยายอายะฮฺต่าง ๆ ของ พระองค์แก่พวกเขา และทรงทำให้พวกเขาศุคผ่อง และทรงสอน คัมภีร์และความสุขุมคัมภีร์ภาพแก่พวกเขา และแม้ว่าแต่ก่อนนี้ พวกเขาอยู่ในการหลงผิดอย่างชัดแจ้งก็ตาม”

(อัลญุมอะฮฺ :2)

al-Shāfi'cy ได้ให้ความหมาย “อัล-กิตาบ หมายถึง อัลกุรอาน และ อัล-หิกมะฮฺ ณ ที่นี้หมายถึง อัลสุนนะฮฺ” (al-Shāfi'cy 1940:1/78)

2.2.2. ศาสตร์ที่มาจากประสบการณ์โดยการแสวงหา

ศาสตร์ที่มาจากประสบการณ์ เป็นศาสตร์ที่นอกเหนือจากอัลกุรอานและฮะดีษนะฮ์ซึ่งเป็นศาสตร์ทั่วไป ที่ได้มีการศึกษา ในสมัยของท่านนบี ﷺ เช่นศาสตร์ เกี่ยวกับการเกษตร พลศึกษา ภาษาเพื่อการสื่อสาร ฯลฯ

ตัวอย่างศาสตร์ที่มาจากประสบการณ์ เช่นเหตุการณ์ครั้งหนึ่งที่ท่านนบี ﷺ ได้เดินทางมายังนครมะดีนะฮ์ ท่านเห็นชาวมะดีนะฮ์กำลังปีนต้นอินทผลัม ท่านจึงถามไปว่ากำลังทำอะไร พวกเขาตอบว่า กำลังเพาะพันธ์มัน ท่านจึงตอบไปว่า ถ้าพวกเขาไม่ได้ทำอย่างนั้น มันจะดีกว่า พวกเขาที่ไม่ได้ทำมันอีก จนทำให้ต้นอินทผลัมไม่ออกผลอย่างปกติ พวกเขาก็ได้รำพึงต่อท่านนบี เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว ท่านนบี จึงตอบไปว่า

((إنما أنا بشر فإذا أمرتكم بشيء من دينكم فخذوا به وإذا أمرتكم

بشيء من دنياكم فإمّا أنا بشر))

(رواه الطبراني 1983: 4298)

ความว่า “แท้จริงแล้วฉันก็เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ซึ่งเมื่อใดที่ฉันได้สั่งพวกเขาในเรื่องของศาสนาพวกเขา ก็จงรับมันไว้ และเมื่อใดที่ฉันได้สั่งพวกเขาบางอย่างที่เกี่ยวกับโลกของพวกเขา อันที่จริงแล้วฉันก็คือมนุษย์คนหนึ่ง”

(บันทึกโดย al-Tabarāniy 1983:4298)

ซึ่งจากหะดีษข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ศาสตร์ที่เกี่ยวกับวะหฺย นั้นเป็นศาสตร์ที่แน่นอน ที่มาจากอัลลอฮ์ ซึ่งทุกคนจำต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด และศาสตร์ที่ได้จากประสบการณ์ นั้นเป็นศาสตร์ทั่วไป ที่ได้จากการวิเคราะห์ และได้มาจากประสบการณ์ที่ได้ประสบซึ่งมาจากใครก็ได้ แต่ไม่ได้ขัดกับหลักการของศาสนาแต่อย่างใด

2.3 หลักสูตรการศึกษาในสมัยของท่านนบี ﷺ

หลักสูตร เป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการจัดระบบการศึกษา เพราะหลักสูตรเป็นแนวทางและเกณฑ์มาตรฐานทางการศึกษาสำหรับควบคุมการเรียนการสอนในแต่ละระดับ

การศึกษา การที่จะทราบว่าการศึกษา จะดีหรือไม่ดี สามารถศึกษาได้จากหลักสูตรการศึกษา เพราะหลักสูตรถือเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายทางการศึกษาที่ได้คาดหวังไว้

ในสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ไม่ได้จำแนกหลักสูตรการศึกษาที่ชัดเจน จากการวิเคราะห์จากอายะฮ์อัลกุรอาน และอัลหะดีษ สามารถจำแนกประเภทของโครงสร้างหลักของหลักสูตรการศึกษาในสมัยนบี ﷺ ออกเป็น 9 ประเภท ดังต่อไปนี้

2.3.1. หลักสูตรด้านหลักการศรัทธา(อะกีดะฮ์) ประกอบด้วย หลักการศรัทธา ต่ออัลลอฮ์ เราะฮูล มลาอิกะฮ์ คัมภีร์ต่างๆ วันอากีเราะฮ์กำหนดการณดีหรือร้าย รวมทั้งการศรัทธา ต่อสิ่งเร้นลับ วันฟื้นคืนชีพ และการตอบแทน และศรัทธาต่อสวรรค์และนรก ฯลฯ

ยกตัวอย่างหลักฐานจากอายะฮ์อัลกุรอานที่ได้กำชับเกี่ยวกับหลักศรัทธา(อะกีดะฮ์) ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า

﴿اللَّهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾

(الزمر : 62)

ความว่า “อัลลอฮ์ คือผู้ทรงสร้างทุกสิ่ง และพระองค์เป็นผู้ทรงดูแลและคุ้มครองทุกสิ่ง”

(อัจซ-ซุมรฺ : 62)

2.3.2. หลักสูตรด้านหลักการกัดี หรือ ความสัมพันธ์ระหว่างบ่าวกับพระผู้อภิบาล ซึ่งประกอบด้วย การละหมาด ชะกาต ถือสัจลอด และหัจญ์ เป็นต้น

ตัวอย่างหลักฐานจากอัลกุรอานที่พระองค์อัลลอฮ์ได้ทรงสั่งให้ดำรงซึ่งการละหมาด และจ่ายชะกาต ดังอายะฮ์ที่ว่า

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ﴾

(البقرة: 43)

ความว่า “และจงดำรงนมาซ และจ่ายชะกาต และจงโค้งคำนับต่อฉัน ร่วมกับบรรดาผู้ที่โค้งคำนับ”

(อัลบะเกาะเราะฮ์ :43)

2.3.3. หลักสูตรด้านกฎหมายครอบครัว ซึ่งประกอบด้วย การแต่งงาน สิ้นสุด การหย่าร้าง สิทธิระหว่างสามีภรรยา การให้น้ำนม การส่งเสีย และมรดก เป็นต้น

ตัวอย่างอายะฮ์อัลกุรอานที่ได้กล่าวถึงการแต่งงาน และสิทธิระหว่างสามีภรรยา เช่น

﴿فَأَنْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مِمَّنِّي وَتِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ أَلَا نَعْلَمُ فَوَجَدَ
أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ آذَانُ أَلَا تَعْلَمُونَ ﴿٣﴾﴾

(النساء: 3)

ความว่า “จงแต่งงานกับผู้ที่ดีแก่พวกเจ้า ในหมู่สตรี สองคน หรือสามคน หรือสี่คน แต่ถ้าพวกเจ้าเกรงว่าพวกเจ้าจะให้ความยุติธรรมไม่ได้ ก็จงมีแต่หญิงเดียว หรือไม่กี่หญิงที่มีมือขวาของพวกเจ้าครอบครองอยู่ นั้นเป็นสิ่งที่ใกล้ยิ่งกว่าในการที่พวกเจ้าจะไม่ลำเอียง”

(อันนิสาอู :3)

2.3.4. หลักสูตรด้านมูอามะลาต ซึ่งประกอบด้วย การแลกเปลี่ยนทรัพย์สินและเงินตราระหว่างกัน เช่นการซื้อขาย ดอกเบี้ย การยืม การขายผ่อน การประกัน การมอบหมายหุ้นส่วน การจ้างการทำเกษตร การเช่า และหลักการพื้นฐานต่างด้านเศรษฐกิจ และการฟื้นฟูที่ดิน เป็นต้น

ตัวอย่างอายะฮ์จากอัลกุรอานที่ได้อนุมัติเรื่องการซื้อขาย และห้ามการกินดอกเบี้ย ดังอายะฮ์ที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾

(البقرة: 275)

ความว่า “และอัลลอฮ์ ทรงอนุมัติการค้าขาย แต่ทรงห้ามการดอกเบี้ย”

(อัลบะเกาะเราะฮ์ : 275)

2.3.5. หลักสูตรด้านการเมืองการปกครอง ซึ่งประกอบด้วย ระบบการปกครอง การดูแลประชาชน สิทธิและหน้าที่ของผู้ปกครองหรือผู้นำ ผู้สำเร็จราชการ ผู้พิพากษา และอื่นๆ ตัวอย่างอายะฮฺจากอัลกุรอานที่ได้พูดถึงผู้ที่พิพากษา ให้เขานั้นยึดหลักความยุติธรรม อย่าเอนเอียงทางฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดังอายะฮฺอัลกุรอานที่ว่า

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ ﴾
(النساء: 58)

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮฺทรงใช้พวกเจ้าให้มอบคืนบรรดาของฝากแก่เจ้าของของมัน และเมื่อพวกเจ้าตัดสินระหว่างผู้คน พวกเจ้าก็ต้องตัดสินด้วยความยุติธรรม”
(อันนิสาอฺ : 58)

2.3.6. หลักสูตรด้านการลงโทษ ซึ่งเป็นหลักสูตร ที่เกี่ยวกับการกำราบบรรดาผู้ที่อธรรม ซึ่งประกอบด้วย การลงโทษทางอาญา เช่น การลงโทษประหารชีวิต การจำคุก การเนรเทศ เป็นต้น ตัวอย่างจากอายะฮฺจากอัลกุรอานที่ได้กล่าวถึงบทลงโทษของผู้ที่กระทำความผิด เช่นการขโมยของ ดังที่อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสว่า

﴿ وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا كَلًّا مِّنَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾
(المائدة: 38)

ความว่า “และขโมยชายและขโมยหญิงนั้นจงตัดมือของเขาทั้งสองคน ทั้งนี้เพื่อเป็นการตอบแทนในสิ่งที่ทั้งสองนั้นได้แสวงหาไว้ (และ) เพื่อเป็นเยี่ยงอย่างการลงโทษ จากอัลลอฮฺ และอัลลอฮฺนั้นทรงเดชานุภาพ ทรงปรีชาญาณ”

(อัลมาอิดะฮฺ:38)

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เคยทำทนายคนที่ชอบลักขโมยว่า

((...وإيم الله لو أن فاطمة بنت محمد سرقت لقطعت يدها...))

(رواه مسلم 2006 : 4505)

ความว่า “...ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ถ้าฟาฏิมะฮ์ลูกของมุฮัมมัด ขโมย ฉันจะเป็นคนตัดมือเขา”

(บันทึกโดย Muslim 2006:4505)

2.3.7. หลักสูตรด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ทำให้ความสำคัญด้านความสัมพันธ์ของรัฐอิสลามกับรัฐอื่นๆ ซึ่งประกอบด้วย ความสัมพันธ์ในช่วงสันติ ความสัมพันธ์ในช่วงสงคราม การให้สันติภาพ การทำสัญญาสงบศึก การทำสงคราม และการปฏิบัติต่อเชลยศึก เป็นต้น

ตัวอย่างจากอัลกุรอานที่ได้กล่าวถึงกรณีที่ได้ทำสัญญากับศัตรูให้รักษาซึ่งสัญญา และอย่าได้ผิดหรือละเมิดสัญญานั้น ดังอายะฮ์ที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾﴾

(التوبة: 4)

ความว่า “นอกจากบรรดาผู้สัจการะเจี๊ว (มุชริกีน) ที่พวกเจ้าได้ทำสัญญาไว้ แล้วพวกเจ้ามิได้ผิดสัญญาแก่พวกเจ้าแต่อย่างใด และมีได้สนับสนุนผู้ใดต่อต้านพวกเจ้า ดังนั้นจะให้ครบถ้วนแก่พวกเขาซึ่งสัญญาของพวกเขาจนถึงกำหนดเวลาของพวกเขาเถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้น ทรงชอบผู้ที่ยำเกรงทั้งหลาย”

(อัลเตาบะฮ์ :4)

2.3.8. หลักสูตรด้านการอุปโภคและบริโภค ซึ่งประกอบด้วยอาหาร เครื่องดื่ม เสื้อผ้า และเครื่องประดับ เป็นต้น

ตัวอย่างหลักฐานจากอัลกุรอานที่ได้ตระหนักในเรื่องของการบริโภคอาหารที่ดี และหะลาล และห่างไกลจากอาหารหะรอม และไม่ดี ดังอายะฮ์ที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنَّ

كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾

(البقرة: 172)

ความว่า “บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย จงกินสิ่งที่ดีและสะอาดที่เราได้ ประทานให้แก่สุเจ้า และจงขอบคุณต่ออัลลอฮ์ถ้าหากพระองค์ เหน้นที่สุเจ้าเคารพภักดี”

(อัลบะเกาะเราะฮ์ :172)

ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวถึงคนที่ยกมือคูอาต่ออัลลอฮ์ แต่เนื่องจากการบริโภคที่หะ รอม การดื่มน้ำที่หะรอม ทำให้พระองค์อัลลอฮ์ไม่ตอบรับการคูอาของเขา ดังหะดีษว่า

: (...ثم ذكر الرجل يطيل السفر أشعث أغبر يمد يديه إلى السماء)

يا رب يا رب ومطعمه حرام وملبسه حرام وغذي بالحرام فأن

يستجاب له ((

(رواه البيهقي 1994 : 6187)

ความว่า “...ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวถึงผู้ชายคนหนึ่ง que เดินทาง ระยะไกล ผมยุ่งเหยิง ควันติดตัว เขาได้ยกสองมือขึ้นยังท้องฟ้าคู อาต่ออัลลอฮ์ โอ้อัลลอฮ์ โอ้อัลลอฮ์ ในขณะที่ อาหารของเขาหะ รอม เครื่องแต่งกายของเขาหะรอม และได้บริโภคสิ่งหะรอม แล้วโจนละฮัน(อัลลอฮ์)จะตอบรับการคูอาของเขา”

(บันทึกโดย al-Baihaqiy 1994:6187)

2.3.9. หลักสูตรด้านจริยธรรมทางสังคม ซึ่งประกอบด้วย มารยาทในการพูดคุย มารยาทในที่ชุมชน มารยาทในสภา มารยาทในการเยี่ยมชม การให้สละม การขออนุญาต การกิน การดื่ม และการส่งเสริมให้มีจริยธรรมารยาทที่ดี เช่น การอ่อนน้อมถ่อมตน การโอบอ้อมอารี การอดทน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การซื่อสัตย์สุจริต การอายุ การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การไว้วางใจ การให้ความสำคัญกับเพื่อนบ้าน การให้เกียรติผู้มาเยี่ยมชม เป็นต้น

ตัวอย่างหลักฐานจากอายะฮ์อัลกุรอานที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรมารยาทที่ดีงาม เช่นมารยาทในการให้สละมระหว่างกัน ดังอัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้ว่า

﴿وَإِذَا حِجَّتُمْ بِنَحْيَةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ

حَسِيبًا ﴿٨٦﴾

(النساء: 86)

ความว่า “และเมื่อพวกเจ้าได้รับคำอวยพรจะด้วยคำอวยพรใด ๆ ก็ตาม ก็จงกล่าวคำอวยพรตอบที่ดีกว่านั้น หรือไม่ก็กล่าวคำอวยพรนั้นตอบกลับไปแท้จริงอัลลอฮ์ทรงคำนวณนับในทุกสิ่งทุกอย่าง”

(อันนิสาอ:86)

หะดีษของท่านนบี ﷺ ได้มีวจนะไว้เกี่ยวกับการให้สละม ซึ่งท่านอบีสุร็อยเราะฮ์ได้กล่าวว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ วจนะไว้ว่า

((لا تدخلون الجنة حتى تؤمنوا ولا تؤمنوا حتى تحابوا ألا أدلكم على شيء إذا فعلتموه تحاببتم أفشوا السلام بينكم))

(رواه مسلم 2006: 203)

ความว่า “พวกเจ้าจะไม่เข้าสวรรค์เว้นแต่พวกเจ้าเป็นผู้ศรัทธา และพวกเจ้าจะไม่เป็นผู้ศรัทธาเว้นแต่พวกเจ้าได้รักกัน ฉะนั้นจะชี้แนะสิ่งหนึ่ง ถ้าพวกเจ้าได้กระทำความมั่นแล้ว พวกเจ้าจะเกิดความรักต่อกัน คือ พวกเจ้าจงกล่าวสละมระหว่างพวกเจ้า”

(บันทึกโดย Muslim 2006:203)

2.4 รูปแบบการศึกษาในสมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

การจัดการศึกษาในสมัยของท่านนบีมุฮัมมัดนั้น เราสามารถที่จะจำแนกออกเป็นสองรูปแบบ อันได้แก่

2.4.1.รูปแบบการศึกษาแบบทางการ

2.4.1.1.การศึกษาแบบสถาบันเป็นหลัก

จากการที่ได้วิเคราะห์จากสองช่วงสมัยของการชะอะฮฺ (เชิงชุมชนผู้อิสลาม) คือสมัยของมกกียะฮฺ และสมัยของมะคานียะฮฺ มีสถาบันหลักๆ ที่ท่านนบี ﷺ ได้ใช้เป็นสถานที่พบปะพูดคุยในเรื่องของศาสนา และเป็นศูนย์กลางในการพบปะเพื่อรับทราบปัญหา และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งสถาบันดังกล่าวนี้ ได้แก่ สถาบันคารอัลอ์รูกอม ในช่วงของมกกียะฮฺ สถาบันมัศญิด ในช่วงของมะคานียะฮฺ และสถาบันอัศศุฟฟะฮฺที่อยู่ส่วนท้ายของมัศญิดนบี ﷺ เป็นต้น

2.4.1.2.การศึกษาในรูปแบบกลุ่ม หรือหะละเกาะฮฺ

การศึกษาในรูปแบบหะละเกาะฮฺเป็นรูปแบบการศึกษาอย่างเป็นทางการอีก รูปแบบหนึ่ง ที่ได้มีการเรียนการสอนระหว่างท่านนบี ﷺ และบรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่าน ซึ่งการศึกษาในรูปแบบดังกล่าว เช่น จากรายงานของท่านอบีวากิด อัลลัยซี ว่าครั้งหนึ่งท่านนบี ﷺ ได้นั่งอยู่ในมัศญิด และมีกลุ่มคนนั่งพร้อม与您 ขณะนั้นได้มีชายสามคนเดินเข้ามา ในจำนวนนั้น มีสองคนที่เดินเข้าหาท่านนบี ﷺ ส่วนอีกคนหนึ่งได้เดินผ่านไป สองคนที่เดินเข้ามานั้น ได้ยื่นหยุดต่อหน้าท่านนบี ﷺ หนึ่งในจำนวนนั้นได้เห็นช่องว่างในหะละเกาะฮฺ เขาก็รีบไปนั่งในส่วนที่ว่างนั้น และอีกคนหนึ่งได้นั่งทางด้านหลังของพวกเขา ส่วนคนที่สามได้เดินกลับไป หลังจากที่ท่านนบี ﷺ ได้เสร็จจากการพูด ท่านก็ได้มีวจนะว่า “ฉันจะบอกแก่พวกเจ้าเกี่ยวกับคนสามคน หนึ่งในจำนวนพวกเขานั้นได้เข้าหาอัลลอฮฺ อัลลอฮฺก็ได้เข้าหาเขา ส่วนอีกคนรู้สึกอับอาย อัลลอฮฺก็อับอายกับเขา ส่วนอีกคนนั้นไม่ยอมรับ อัลลอฮฺก็ไม่ยอมรับเขา” (al-Bukhāriy 2000:66)

หะดีษข้างต้น ได้สอนให้เรามีมารยาทกลุ่มศึกษาหาความรู้ และความประเสริฐของการเติมเต็มของหะละเกาะฮุ และความประเสริฐของการเข้าร่วมหะละเกาะฮุ การรวมตัวเพื่อศึกษาความรู้ และเกี่ยวกับการนั่งของผู้รู้ในมัสญิด เพื่อทำการชี้แนะ และสั่งสอนอบรมความรู้

2.4.1.3. การศึกษาแบบกำหนดตารางหรือกำหนดกลุ่มเฉพาะ

การศึกษาแบบกำหนดตารางหรือกำหนดกลุ่มเฉพาะเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ได้มีการเรียนการสอนในสมัยของท่านนบี ﷺ ยกตัวอย่างเมื่อครั้งที่บรรดาเศาะหาบียะห์ได้ขอร้องให้ท่านนบี ﷺ จัดตารางเรียนให้แก่พวกเขาเฉพาะแฉกเช่นที่ท่านนบี ﷺ ได้จัดให้กับบรรดาเศาะหาบะฮุ ดังหะดีษ อิบิสะอีด رضي الله عنه ได้รายงานว่

((أن النساء قلن للنبي - صلى الله عليه وسلم - اجعل لنا يوماً . فوعظهن وقال : (أيما امرأة مات لها ثلاثة من الولد كانوا حجاً من النار) قالت امرأة : واثنان قال : واثنان))

(رواه البخاري 1998 : 1249)

ความว่า “มีกลุ่มผู้หญิงได้เรียนแก่ท่านนบี ﷺ ว่า ให้จัดตารางให้พวกเขาหนึ่งวัน(เพื่อให้คำตักเตือนและบรรยายเรื่องศาสนาแก่พวกเขา)ท่านนบี ﷺ จึงให้คำตักเตือนแก่พวกเขา และวณะว่า “ผู้หญิงคนใดที่มีลูกสามคนและได้เสียชีวิตไปจากนาง พวกเขาจะคอยเป็นกำบังแก่นางจากไฟนรก หญิงคนหนึ่งได้ถามว่า แล้วสองคนล่ะ ท่านนบี ﷺ ตอบไปว่าและสองคน”

(บันทึกโดย al-Bukhāriy 1998 :1249)

หะดีษที่ได้รายงานเกี่ยวกับการคุฏบะฮุทุกๆวันศุกร์ในมัสญิด ก็ถือว่าเป็นรูปแบบการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการอีกรูปแบบหนึ่ง เพราะเป็นการกำหนดตารางที่ชัดเจน ดังหะดีษอิบนุอับบาส ได้รายงานว่

((أن رسول الله صلى الله عليه وسلم : كان يخطب يوم الجمعة ، ويوم الفطر ، والأضحى على المنبر ، فإذا سكت المؤذن يوم الجمعة قام فخطب))

(رواه الطبراني 1983 : 11356)

ความว่า “ท่านเราะสูล ﷺ ได้บรรยายคุณบะฮุในวันศุกร์ วันอิติล ฟิฏร วันอิติลอิฐาบนมินบัยร(แทนปราศัย) เมื่อใดที่คนอาชาน เสร็จในวันศุกร์ ท่านก็จะลุกขึ้นและบรรยายคุณบะฮุ”

(บันทึกโดย al-Tabarāniy 1983:11356)

2.4.2 การศึกษาแบบไม่เป็นทางการ

2.4.2.1 การศึกษาตามอรรถาจารย์

การศึกษาตามอรรถาจารย์เป็นการศึกษาแบบไม่เป็นระบบ โดยมีการเรียนการสอน ระหว่างท่านนบี ﷺ และเสาะหาบะฮุบางท่าน โดยที่ไม่ได้นัดเวลาเรียนไว้ล่วงหน้า

ตัวอย่างการเรียนรูปแบบดังกล่าวเช่น การการศึกษาอัลกุรอานของบรรดาเสาะหาบะฮุบางท่าน ซึ่งจากรายงานของท่านอิบนุมัสอูด رضي الله عنه ได้กล่าวว่า เขาได้ศึกษาบางซูเราะฮ์ในอัลกุรอานจากท่านนบี ﷺ คนเดียว ซึ่งเขาได้กล่าวเกี่ยวกับตัวเขาเองว่า “ฉันได้เอา(ศึกษา)จากปากของท่านนบี ﷺ เจ็ดสิบซูเราะฮ์”(บันทึกโดย Muhammad Ibn ‘Abdullah al-Hakim al-Naisābūriy 1990:2897)

ท่านอุษมาน อิบนุ อ피 อัลอาศ ซึ่งมาจากชนบนิษะกีฟ ได้ไปพบกับท่านนบี ﷺ ในขณะที่พรรคพวกของเขาหลับไปในระหว่างการอิญเราะฮ์ เพื่อปรึกษา หรือขอคำอธิบายในเรื่องต่างๆเกี่ยวกับศาสนา และเพื่อฟังการอ่านอัลกุรอานจากท่านนบี ﷺ

ครั้งหนึ่งท่านนบี ﷺ ได้รับคำสั่งจากอัลลอฮ์ให้สอนอัลกุรอานให้กับ อุบัย อิบนุ กะอับ ซึ่งท่านนบี ﷺ ได้กล่าวแก่เขาว่า “แท้จริงแล้วอัลลอฮ์ได้สั่งใช้ให้ฉันอ่านอัลกุรอานแก่เจ้า” เขากล่าวว่า “อัลลอฮ์ได้เรียกชื่อฉันแก่ท่านหรือ” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “ใช่” เขากล่าวว่า “ฉันได้ถูกเรียกชื่อ ณ ที่อัลลอฮ์ผู้ทรงอภิบาล โลกทั้งหลายกระนั้นหรือ” ท่านนบี ﷺ ตอบไปว่า “ใช่” จากนั้น น้ำตาของเขาก็ไหลรินออกมา (บันทึกโดย al-Bukhāriy 1987:4677)

ท่านนบี ﷺ เคยสอนท่านบรู๊ยะดะห์ อิบนุ อัลสุคัยบะฮ์ช่วงต้นของซูเราะฮ์มัมมัฮ์ หลังจากที่ได้ผ่านช่วงของสงครามบะดร์ และอุฮุด ท่านบรู๊ยะดะห์ก็ได้ไปพบท่านนบี ﷺ และได้ศึกษาส่วนที่เหลือของซูเราะฮ์มัมมัฮ์

2.4.2.2. การศึกษาตามสภาพโอกาส และสถานการณ์

การศึกษาตามสภาพโอกาส ถือว่าเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ได้มีการเรียนการสอนอย่างไม่เป็นระบบ แต่จะเกิดขึ้นตามสภาพโอกาส เช่นมีการถามเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ และท่านนบี ﷺ ก็ได้ตอบปัญหาหรือข้อสงสัยนั้น หรือเกิดเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งต่อหน้าท่านนบี ﷺ

ตัวอย่างการศึกษารูปแบบดังกล่าว เช่นรายงานของท่านญาบิร ว่า

((مر بنا جنازة فقام لها النبي صلى الله عليه وسلم وقمنا به فقلنا يا

رسول الله إنها جنازة يهودي قال إذا رأيتم الجنازة فقوموا))

(رواه البخاري 1998 : 1311)

ความว่า “มีคนหามศพผ่านมาทางเรา และท่านนบี ﷺ ได้ยืนขึ้นให้เกียรติแก่ศพนั้นและพวกเขาก็ยืนขึ้นด้วย หลังจากศพนั้นได้ผ่านไปแล้ว เราก็ได้เรียนถามท่านว่า ศพนั้นเป็นชาวยิว ท่านกล่าวว่า “เมื่อท่านเห็นศพถูกหามมา ก็จงยืนขึ้น(เพราะทุกคนเป็นประชาชาติเดียวกัน)”

(บันทึกโดย al-Bukhāriy 1998 :1311)

2.5. สถาบันการศึกษาอิสลามในสมัยนบีมุฮัมมัด ﷺ

2.5.1. สถาบันอัลอรักออม

สถาบัน อัลอรักออม ถือว่าเป็นสถาบันทางการศึกษาที่สำคัญในอิสลาม เพราะสถาบันแห่งนี้ เป็นจุดเริ่มต้นของการเผยแผ่ศาสนาอิสลามครั้งแรก ซึ่งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้มีการเผยแผ่อิสลามอย่างลับๆ และเพราะด้วยสถาบันแห่งนี้ ศาสนาอิสลามได้กระจายไปยังทุกหนแห่งของโลกมุสลิม

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ให้การศึกษาแก่บรรดาสาวกของท่าน ณ สถานที่แห่งนี้ (สถาบันอัลอรักออม) เนื่องจากในสมัยนั้นมุสลิมยังไม่มีมัสยิด และมีมัสยิดหะรอมในสมัยนั้นถูกพวกมุชริกีนห้ามมิให้มุสลิมเข้าไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้ ไม่เพียงเท่านั้น แต่พวกเขายังพยายามปกปิดไม่ให้ผู้ที่สนใจเข้าพบและฟังท่านนบี ﷺ ทำให้ท่านนบี ﷺ ไม่สามารถที่จะให้

การศึกษาอิสลามในมัสญิดหะรอมาให้แก่มุสลิมได้ (‘Abdullah Qasim al-Washliy (ม.ป.ป. : 22)
 ดังนั้นท่านจึงใช้สถาบันอัลอัครอมเป็นสถานที่สำหรับการศึกษาอิสลามแก่บรรดาเศาะหาบะฮ์
 ของท่านชั่วคราว จนกว่ามุสลิมจะสามารถยืนหยัดอย่างเข้มแข็งภายหลังจากการอิญญ์เราะฮ์ไปยัง
 นครมะดีนะฮ์

การศึกษาอิสลามในสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นั้นจะดำเนินการตามสภาพความเป็นอยู่และฐานะของมุสลิมเป็นหลัก และการที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้เลือกสถาบันอัลอัครอมเป็นสถาบันการศึกษานั้น สืบเนื่องมาจากปัจจัยดังต่อไปนี้

1. เนื่องจากผู้คนยังไม่ทราบเกี่ยวกับการรับอิสลามของเจ้าของบ้าน คือ ท่านอัลอัครอม และบรรดาศัตรู(กัร็อยฮ์) ไม่คาดคิดว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ จะร่วมกัน ณ บ้านหลังนี้
2. เนื่องจากท่านอัลอัครอม อิบนู อบีอัครอมนั้นยังเด็กอยู่ ซึ่งคนกัร็อยฮ์ไม่นึกว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และเศาะหาบะฮ์ ﷺ จะร่วมกัน ณ บ้านของเด็ก แต่พวกเขาจะคอยสอดส่องไปยังบ้านของเศาะหาบะฮ์ที่มีอายุมากกว่า
3. เนื่องจากบ้านหลังดังกล่าวนี้ได้อยู่ใกล้กับกะบะฮ์²

2.5.2. สถาบันมัสญิด

งานชิ้นแรกที่ท่านนบี ﷺ ได้กระทำขึ้นหลังจากที่ท่านได้อิญญ์เราะฮ์มายังนครมะดีนะฮ์ คือ การสร้างมัสญิด ซึ่งจากการสร้างดังกล่าวนี้ได้บ่งบอกถึงความสำคัญของมัสญิดต่อชีวิตมุสลิม เพราะแท้จริงแล้วมัสญิดนั้นมีไว้เพื่อการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่มัสญิดยังเป็นสถาบันที่มีไว้เพื่อประกอบกิจกรรมทางต่างๆสำหรับมุสลิมทั้งทางโลกและทางธรรมอีกด้วย

กิจกรรมที่ประเสริฐที่สุดที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับมัสญิดคือ การศึกษา โดยมัสญิดมีส่วนสำคัญในการเป็นสถานที่หลักสำหรับมุสลิมได้ค้นคว้าหาความรู้ และศึกษาเกี่ยวกับศาสนาของเขา หมายความว่า มัสญิดนั้นได้เปิดประตูทางการศึกษาให้กับทุกคน ไม่ใช่สำหรับคนบางคนเท่านั้น ซึ่งจะต่างไปจากสถาบันการศึกษาอื่นๆ ที่มีไว้เฉพาะกลุ่มคนบางจำพวกเท่านั้น

มัสญิด จึงมีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาอิสลามเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ วอนะไว้ว่า

² เว็บไซต์ เข้าถึง ได้จาก <http://www.islamweb.net/ver2/archive/readArt.php?lang=A&id=15783>

((وما اجتمع قوم في بيت من بيوت الله يتلون كتاب الله ويتدارسونه بينهم إلا نزلت عليهم السكينة وغشيتهم الرحمة وحفتهم الملائكة وذكرهم الله فيمن عنده ومن أبطأ به عمله لم يسرع به نسبه))

(رواه مسلم 2006 : 2699)

ความว่า “ไม่มีกลุ่มใดที่ได้อ่านด้วยกันในบ้านของอัลลอฮ์(มัสญิด) เพื่ออ่านกิตาบของอัลลอฮ์(อัลกุรอาน) เพื่อศึกษาหาความรู้ในหมู่พวกเขา นอกจากพวกเขาจะถูกประทานความผ่อนคลาย และปกคลุมด้วยความโปรดปราน และล้อมรอบด้วยบรรดามลาอิกะฮ์ และพวกเขาจะถูกเรียกรายงานว่าใครบ้างที่อยู่在那นั้น และใครที่ไม่รีบเร่งการทำความดี เขาไม่สามารถฟังตระกูลของเขาเพื่อที่จะรีบเร่ง(เพื่อเข้าสู่สวรรค์ของอัลลอฮ์)”

(บันทึกโดย Muslim 2006 :2699)

และอีกหะดีษหนึ่งที่ได้อธิบายถึงความประเสริฐของการศึกษาในมัสญิด ซึ่งท่านนบี ﷺ ว่าจะไว้ว่า

((من غدا إلى المسجد لا يريد إلا أن يتعلم خيرا أو يعلمه كان له كأجر حاج تاما حجته))

(رواه الطبراني 1983 :7473)

ความว่า “ใครที่ได้เดินทางไปยังมัสญิด โดยไม่ประสงค์สิ่งใด นอกจากจะศึกษาสิ่งดีงาม หรือสอนมัน เขาจะได้ผลบุญเสมือนทำฮัจย์ที่สมบูรณ์แบบ”

(บันทึกโดย al-Tabarāniy 1983: 7473)

ซึ่งจากหะดีษข้างต้น ได้บ่งบอกถึงความสำคัญของการศึกษาสามประเด็น ได้แก่

1. ความประเสริฐของการศึกษาหาความรู้และการเรียนรู้อัลกุรอาน
2. การศึกษานั้นต้องเป็นไปพร้อมกันเป็นกลุ่มหรือพวก
3. สถานที่ให้การศึกษานั้นคือมัสญิด

ดังนั้นเราสามารถสรุปได้ว่า ในหะดีษข้างต้นนี้ได้กำหนดแนวทางของการศึกษาอิสลาม และได้วางรากฐานเริ่มต้นของการทำงานอิสลามไว้ที่มัสญิด

2.5.3.สถาบันอัศศุฟพะฮะฮ์

อัศศุฟพะฮะฮ์ หมายถึง อัลซุลละฮ์ (الظلة) ซึ่งหมายถึง ร่มเงา (Ibn Manzūr ม.ป.ป.:9/194) หรือเป็นสถานที่ที่กว้าง และมีชายคา สูงพอสมควร และสถานที่ร่มเงาภายในมัสญิดมะดีนะฮ์ เป็นสถานที่พักของบรรดามุฮาญิรีน ซึ่งท่านนบี ﷺ จะคอยดูแลพวกเขา ซึ่งเรียกพวกเขาว่า (أصحاب الصفة) ซึ่งหมายถึง ชาวอัศศุฟพะฮะฮ์ (Ibrāhīm Anīs 1989:517)

Ibn Hajar (1379:3388) ได้ให้ความหมายของอัศศุฟพะฮะฮ์ว่า “ อัศศุฟพะฮะฮ์ เป็นสถานที่ที่อยู่ทางด้านหลังของมัสญิดนบี เป็นที่ร่ม ซึ่งถูกจัดเตรียมไว้สำหรับเป็นที่พักพิงของคนแปลกหน้า ไม่มีที่พักอาศัย และไม่มีกรอบคร่าวญาติมิตร”

ชาวอัศศุฟพะฮะฮ์ คือผู้คนยากไร้จากบรรดามุฮาญิรีน ซึ่งพวกเขาได้มาพักพิง ณ สถานที่ร่มเงาของมัสญิดนบี ﷺ ชาวอัศศุฟพะฮะฮ์ เป็นแขกของอิสลาม ซึ่งพวกเขาได้ค้างคืน ณ ร่มเงาของมัสญิดนบี ﷺ

อัศศุฟพะฮะฮ์ ถือว่าเป็นสถาบันทางการศึกษาวิชาการอิสลามที่สำคัญ วิชาที่มีกาสอนในอัศศุฟพะฮะฮ์ได้แก่วิชาอัลกุรอาน ตัจญ์วีด และวิชาการอิสลามอื่นๆ ผู้อำนวยการจัดการเรียนการสอนในสถาบันแห่งนี้คือท่านนบีเองและผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากท่านนบี ﷺ วัตถุประสงค์ของการศึกษาในสถาบันแห่งนี้คือ การขัดเกลาจิตใจและจุดประทีปแห่งดวงวิญญาณให้สว่างไสว และยกระดับมนุษย์จากระดับมูอ์มินให้เป็นระดับมุหุซัน (Bilgrimi and Ashraf , 1985: 18 อ้างถึงใน อิบรอฮีม ณรงค์ศรีรักษาเขต 2546:15)

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ให้ความสำคัญกับชาว อัศศุฟพะฮะฮ์เป็นอย่างมาก บางครั้งท่านจะไปเยี่ยม ถามทุกข์สุขของพวกเขา เพื่อที่จะทราบว่ามีใครบ้างที่เจ็บไข้ได้ป่วยในหมู่พวกเขา เมื่อมีอะไรที่ท่านจะช่วยให้ท่านก็จะช่วยด้วยความบริสุทธิ์ใจ นอกจากนั้น ท่านนบี ﷺ ยังได้กำชับบรรดาชาวอัศศุฟพะฮะฮ์ให้ตระหนักถึงภารกิจของศาสนา และกำชับให้ศึกษาอัลกุรอาน รำลึกถึงอัลลอฮ์และวันแห่งการฟื้นคืนชีพ โดยไม่ให้จมปลักอยู่กับความสุขอันเล็กน้อยบนโลกนี้ (al-Umari, 1991:92-93 อ้างใน อิบรอฮีม ณรงค์ศรีรักษาเขต 2546 :15) ดังหะดีษที่ท่านอบิสะอิด ได้รายงานไว้ว่า

((جلست في عصاية من ضعفاء المهاجرين وإن بعضهم

ليستتر ببعض من العري وقارئ يقرأ علينا إذ جاء رسول الله صلى

الله عليه وسلم فقام علينا فلما قام رسول الله صلى الله عليه وسلم
سكت القارئ فسلم ثم قال ماكنتم تصنعون قلنا يا رسول الله إنه
كان قارئ لنا يقرأ علينا فكنا نستمع إلى كتاب الله قال فقال
رسول الله صلى الله عليه وسلم الحمد لله الذي جعل من أمي من
أمرت أن أصبر نفسي معهم قال فجلس رسول الله صلى الله عليه
وسلم وسطنا ليعدل بنفسه فينا ثم قال بيده هكذا فتحلقوا وبرزت
وجوههم له قال فما رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم عرف
منهم أحدا غيري فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم أبشروا يا
معشر صعاليك المهاجرين بالنور التام يوم القيامة تدخلون الجنة
قبل أغنياء الناس بنصف يوم وذاك خمس مائة سنة ((

(رواه أبو داود 2000 : 3668)

ความว่า “ฉันได้นั่งพร้อมกับผู้ยากไร้จากมุฮายีรีน ซึ่งบางคนใน
หมู่พวกเขาได้ซ่อนบังตัวเองข้างหลังของหมู่คณะอันเนื่องมาจาก
เอาเราะฮ์ที่ไม่ได้ปกปิด และมีคนหนึ่งได้อ่าน(อัลกุรอาน)ให้กับ
พวกเรา(ฟัง) ทันใดนั้นท่านนบีก็ได้เดินมาและยืนอยู่ต่อหน้าพวก
เรา เมื่อ(พวกเรา)เห็นท่านนบียืน คนที่อ่านก็หยุดอ่าน ท่านนบีก็
กล่าวสละม และถามว่า “พวกเจ้าทำอะไรกันอยู่หรือ” พวกเรา
ตอบว่าโอ้ท่านเราะฮ์สุลของอัลลอฮ์ แท้จริงมีผู้อ่านอัลกุรอานใน
บรรดาพวกเรา และพวกเราได้สดับฟังถึงคัมภีร์ของอัลลอฮ์
(ท่านอบีสะอีดบอกว่า) ท่านนบีได้มีวจนะว่า “ทุกมวลการ
สรรเสริญเป็นสิทธิ์ของอัลลอฮ์ ที่ได้กำหนดในบรรดาอุม്മัตของ
ฉันให้ฉันนั้นได้อวดตนอยู่กับพวกเขา (ท่านอบีสะอีด)กล่าวว่า
ท่านนบีได้นั่งลงตรงกลุ่มของพวกเรา เพื่อให้อยู่เสมอกับพวก
เรา และได้กล่าวพร้อมใช้มือเป็นท่าทางประกอบว่า แบบนี้แหละ
พวกท่านจงทำหะละเกาะฮ์กัน และในขณะที่นั้นใบหน้าของพวก
เขาทุกคนก็เป็นทีประจักษ์แก่ท่านเราะฮ์สุล ท่านอบูสะอีดกล่าว
ต่อไปว่า “ฉันไม่เห็นเลยว่าท่านเราะฮ์สุลจะรู้จักใครสักคนจากหมู่
พวกเขานอกจากฉันเท่านั้น และท่านเราะฮ์สุล ได้มีวจนะว่า “ขอ

แจ้งข่าวดีแก่บรรดาผู้ยากไร้จากมุฮาญีรีนทุกคน ว่าด้วยแสงรัศมีอันเต็มเปี่ยมในวันกียามะฮฺ พวกเจ้าจะเข้าสวรรค์ก่อนบรรดาผู้คนที่ร่ำรวย ด้วยเวลาครึ่งวัน และนั่นก็คือ ห้าร้อยปี(ของเวลาโลก)”

(บันทึกโดย Abū Dāūd 2000 : 3668)

สถาบันอัสศุฟฟะฮฺ ถือเป็นสถาบันทางประวัติศาสตร์การศึกษาอิสลามอีกสถาบันหนึ่ง มิใช่เป็นเพียงที่พักพิงของผู้ยากไร้เท่านั้น แต่เป็นสถาบันที่บ่มเพาะนักปราชญ์ ผู้รู้ ในแขนงวิชาการต่างๆ เช่น ท่านอบีฮุร็อยเราะฮฺซึ่งเป็นที่รู้จักของผู้รู้ในวิชาการหะดีษ ซึ่งท่านได้รายงานหะดีษจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นจำนวนมาก

Prince of Songkla University
Pattani Campus